

GENDEROVĚ NETRADIČNÍ KARIÉROVÁ VOLBA NA PŘECHODU MEZI GYMNÁZIEM A VYSOKOU ŠKOLOU

NONTRADITIONAL GENDER-BASED CAREER DECISION-MAKING DURING THE TRANSITION FROM HIGH SCHOOL TO HIGHER EDUCATION

CHRISTINE BIERI BUSCHOR, SIMONE BERWEGER,
CHRISTA KAPPLER, ANDREA KECK

Abstrakt

Tato longitudinální studie zkoumá rozhodování při kariérové volbě u žáků gymnázia ve Švýcarsku a jejich setrvání u netradiční kariérové volby během přechodu na vysokou školu. Longitudinální šetření mělo charakter smíšeného designu, sběr dat byl realizován prostřednictvím dotazníků (n = 1460) a rozhovorů (n = 24) se žáky gymnázií a později studenty vysokých škol. Výsledky kvantitativní analýzy ukazují vysokou míru setrvání u dané volby u žen, které si hodlaly zvolit přírodovědně-technický obor, i mužů s úmyslem stát se učiteli. Zjištění kvalitativní analýzy ukazují, že ženy se odvolávaly na vnitřní motivaci a zájem o přírodní vědy, zatímco muži zdůrazňovali význam vzorů a vnější motivace, související zejména s jistotou pracovního místa. Jako rozhodující faktory volby vystávají rané zkušenosti se školou, podpora rodičů a učitelů, jakož i vzory, zatímco genderová tematika a úvahy s tím související nejsou respondenty považovány za důležité.

Klíčová slova

kariérová volba, volba studijního oboru, žáci gymnázia, vysokoškolští studenti, gender

Abstract

This longitudinal mixed methods study examines the career decision-making of Swiss high school students and their persistence in pursuing a non-traditional career during the transition to higher education. Questionnaires (n = 1460) were used for the longitudinal study. Consequently, interviews were conducted with 24 students. The quantitative results reveal a high level of persistence among women intending to choose a major in STEM (science, information technology, engineering, mathematics) and among men intending to become teachers. The findings of the qualitative analysis show that women referred to their intrinsic motivation and passion for science, while men emphasised the importance of role models and extrinsic motivations such as considerations relating to security. Early learning experiences, the perceived support from others, and role models seemed to be decisive factors in their choice, whereas gender-related issues and considerations were hardly ever mentioned.

Keywords

career decision-making, choice of a major, high school students, higher education students, gender

Ženy a muži v netradičních profesích

Navzdory tomu, že v oblasti volby kariérové dráhy od 70. let 20. století u mladých žen narůstá oblíbenost tzv. mužských profesí a klesá zájem o učitelství, pečovatelské služby a sociální práci (Jacobs, 1989), v mnoha oblastech stále existují genderové rozdíly. V práci vykonávané muži a ženami se odrážejí kulturně dané rolové stereotypy, prestiž a genderově vymezené oblasti. Zároveň se ukazují výrazné rozdíly v míře prestiže přisuzované ženám a mužům ve stejném zaměstnání: muži bývají obvykle hodnoceni lépe v převážně mužských profesích, zatímco ženy bývají obecně lépe hodnoceny v profesích převážně ženských (Erzberger & Kelle, 2003; Jacobs, 1989; Krüger, 1995).

V případě učitelské profese prodělala míra prestiže přisuzovaná ženám změnu, která koreluje s klesajícím počtem učitelů mužů. Genderová nerovnováha vedla v posledních letech k celosvětové debatě o feminizaci vzdělání včetně znevýhodňování chlapců ve školách. Tato diskuse byla tematicky rozprostřena od důvodů, pro něž muži opouštějí učitelské pozice na základních a středních školách, až po dopady, jež to může mít na procesy učení a vzdělávací výstupy. Ačkoli termín „feminizace“ školství je popisný a znamená prostě zvyšování podílu žen v profesi, což je trend, který lze doložit čísly, použití tohoto pojmu v diskusích o genderově podmíněné povaze učitelství má často negativní konotace (Chan, 2011; Haywood, Popoviciu, & Mac an Ghail, 2005; Mills, Martino, & Lingard, 2004). V předchozích dekádách vzniklo mnoho programů s cílem přilákat větší množství mužů k učitelské profesi a podpořit ženy v jejich volbě studijního oboru v oblasti technických a přírodních věd. Navzdory těmto snahám je i nadále proces kariérové volby silně genderově stereotypní. Ve Švýcarsku je poměr mezi muži volícími učitelství a ženami v technických oborech v ještě větší nerovnováze, než je tomu v ostatních zemích OECD (BFS, 2008; OECD, 2009).

Kariérovou volbu a s ní související rozhodovací proces lze chápat jako výslednici interakce mezi jednotlivcem a kulturním systémem. Kulturní systém se reprodukuje prostřednictvím socializace a ve výsledku funguje jako účinný mechanismus společenské kontroly, který působí i během vysokoškolských studií a vede ke genderové segregaci studijních oborů na vysokých školách (Jacobs, 1989). Socializační procesy ovlivňující volbu studijního oboru u dospívající mládeže se odehrávají jak v rodině – jde například o rolově specifické chování členů rodiny, rodičovské vzory, tak ve škole – tady jde o genderově specifické rozdělování žáků do studijních větví, profesní poradenství či genderově stereotypy prezentované v učebních materiálech (Jacobs, 1989; Marini & Brinton, 1984).

Na dívky a chlapce se zájmem o genderově netradiční povolání čeká v průběhu rozhodovacího procesu mnoho obtíží. Zpětná vazba od významných druhých může mladistvé, kteří jeví zájem o netradiční studijní obory,

přimět k opuštění vlastní volby v důsledku společenských stereotypů (Jacobs, 1989; Kiefer & Sekaquaptewa, 2007; Nosek, Banaji, & Greenwald, 2002; Phipps, 2007; Schmader, 2002). Vlastní preference mladistvých mohou být zkrátka v rozporu s vnímáním učitelství coby typicky ženskou oblastí a technických oborů coby oblastí typicky mužskou.

Tato studie si klade za cíl analyzovat, nakolik dospívající ženy a muži se zájmem o genderově netradiční profesi v průběhu tří let setrvali u své volby, a to v době přechodu z gymnázia na vysokou školu. Konkrétně se soustředíme na dívky, které mají záměr studovat přírodovědné a technické obory, a na chlapce, kteří chtějí studovat učitelství. Sledujeme kontinuitu či naopak nestabilitu v preferenci určitého typu studia, a to v přechodové fázi mezi sekundárním a terciárním stupněm školského systému. Snažíme se přitom porozumět, jaký je vliv společenského kontextu na individuální rozhodnutí, a také jak sami žáci a studenti vnímají svůj vlastní rozhodovací proces při volbě kariérové dráhy. Studie si klade za cíl přispět k pochopení problematiky volby kariérové dráhy. Longitudinálních studií, které by pracovaly s výpověďmi samotných žáků a studentů, je dosud relativně málo. Pro účely této studie jsme kombinovaly kvantitativní a kvalitativní data ve smyslu longitudinálního metodologicky smíšeného designu.

Genderové aspekty kariérové volby

Existuje jen málo psychologických teorií, které by vysvětlily kariérový vývoj a kariérovou volbu se zvláštním zaměřením na vzájemné působení společenského kontextu a genderu. Gottfredsonová (1981, 2002) například uvádí, že mladí muži a ženy zužují své preference a volby prostřednictvím sebeomezení a kompromisu. Spokojenost s volbou budoucí profese závisí na míře, do jaké dokáží i přes tyto zužující procesy realizovat své preferované sociální já. Dospívající mládež, zdá se, dělí profese podle těchto tří oblastí: 1) genderové stereotypy; 2) míra prestiže; a 3) zájmy. Sociální já souvisí především s prvními dvěma oblastmi. Pokud se společenské já ocitne v sázce, zájmy nabudou pro konkrétní profesní volbu menšího významu než ostatní faktory. Uvažování o volbě netradiční profese tedy může vést k vážnému ohrožení pojetí sebe sama.

Výzkumy navíc ukazují, že bariéry genderového typu jsou propustnější pro ženy než pro muže (Gottfredson, 1981, 2002). Ecclesová (2009) zdůrazňuje roli, kterou při volbě kariérové dráhy sehrávají naše hodnoty. Mladé ženy, pro jejichž identitu je zásadní pomoc druhým, tak v důsledku častěji kladou větší důležitost na „pomáhající“ než „nepomáhající“ profese. Z tohoto pohledu studium technických oborů zvažují jen ty ženy, které hodnotí přírodovědné obory dostatečně vysoko a připisují nižší hodnotu aspektu „pomoci“ (Eccles, 2005, 2009).

Lent, Brown a Hackett (1994, 2002) formulovali sociálně kognitivní kariérovou teorii (*Social Cognitive Career Theory*) pro analýzu a predikci procesů rozvoje individuálních zájmů a utváření rozhodnutí pro volbu různých typů studijní či profesní dráhy. Podle těchto autorů realizujeme svoji volbu s ohledem na možné praktické důsledky té které volby. Tento přístup zdůrazňuje důležitost kontextuálních faktorů, jako jsou vnímaná podpora a vnímané bariéry (Brown, Tramayne, Hoxha, & Telander, 2008). Gender je z tohoto pohledu faktor, který může fungovat právě jako podpora (pro tradiční volbu) či bariéra (bránící volbě netradiční). Rozhodování mladých mužů a žen ohledně studijní a kariérové dráhy závisí na společenských, kulturních a ekonomických podmínkách formujících studijní příležitosti, dále na očekávaných důsledcích a rovněž na reakcích okolí ve smyslu vyjadřování podpory, nezájmu či nesouhlasu (Lent et al., 2002).

Setrvání žen u kariérové volby v přírodovědných a technických oborech

Mezinárodní výzkumy kariérového rozvoje a s ním spjatých rozhodovacích procesů poskytují celou řadu poznatků o důležitosti různých faktorů pro výběr studia přírodovědného či technického oboru, jako jsou například zájem, dovednosti, zápis do kurzů matematiky, přesvědčení o vlastních schopnostech, vnímaná obtížnost matematiky, míra očekávání úspěchu, hodnoty, vztah k přírodovědným oborům a genderové stereotypy, a dále také demografické charakteristiky, tedy socioekonomický status, gender a etnická příslušnost (Eccles, 2005; Korpershoek, Kuypers, van der Werf, & Bosker, 2011; Lent et al., 1994, 2005; Watt & Eccles, 2006, 2008). Zvláště na přítomnost matematiky v kurikulu přírodovědných a technických oborů bývá pohlíženo jako na zásadní filtr, který omezuje pozdější vzdělávací a pracovní ambice. Longitudinální studie obecně ukazují na klesající zájem o kariéru v oblasti matematiky nebo přírodních věd u žen mezi sedmým a dvanáctým rokem vzdělávacího procesu (Larose, Ratelle, Guay, Sénécal, & Harvey, 2006; Seymour, 1995; VanLeuvan, 2004).

Další studie ukazují na silnou korelaci mezi vzděláním rodičů a vlivem a setrváním u volby přírodovědných a technických oborů. Genderové stereotypy rodičů zřejmě ovlivňují vnímání i prožívání dívek, a v důsledku mohou dlouhodobě vést k upřednostňování genderově tradičních kariérových drah (Chhin, Bleeker, & Jacobs, 2008; Jacobs, Chhin, & Bleeker, 2006). Některé studie ukazují, že ženy aspirující na kariéru v přírodních a technických vědách často vyrůstaly v akademickém prostředí a s rodičovskými vzory v technických oborech (Packard & Nguyen, 2003). Gilbert (2003) ve švýcarském prostředí odhalil, že mladé ženy studující technické obory často mívají otce s vysokoškolským titulem ve stejném oboru.

Pokud jde o míru vytrvalosti žen v přírodovědných a technických oborech ve Švýcarsku, je třeba zvážit specifčnost švýcarského vzdělávacího systému: jen 20 % švýcarské mládeže absolvuje gymnázium (BFS, 2012). Ve věku 12, 15 a 16 let se studenti musí rozhodnout, jakou vzdělávací a potažmo kariérní dráhu si zvolí, a vybrat si mezi odbornou školou a gymnáziem. Na gymnáziu se studenti musí profilovat v jednom z pěti možných studijních zaměření, s čímž souvisí rozsah výuky různých předmětů. Jednotlivé studijní profily umožňují přístup ke všem oborům na vysokých školách. Nicméně výběr konkrétního studijního profilu je významným prediktorem budoucího výběru studijního oboru na vysoké škole. Přitom platí, že jen malé množství dívek si na gymnáziu vybírá profil zaměřený na předměty v přírodovědných a technických oborech. Zároveň si málo chlapců volí studijní profil se zaměřením na pedagogiku, psychologii či umění (BFS, 2012).

Setrvání mužů u volby učitelství

Podle našich informací neexistují žádné longitudinální analýzy aspirací mladých mužů v oboru učitelství v době před vstupem do univerzitního učitelského studia. Výzkumy studentů učitelství se převážně zabývají motivací k učitelství, důvody setrvání v profesi či jejího opuštění. Tyto studie obvykle analyzují motivace učitelů retrospektivně (Rothland, 2011). Genderové rozdíly jsou obecně poměrně malé (Herzog, Herzog, Brunner, & Müller, 2007; Watt & Eccles, 2008). Švýcarské výzkumy ukazují, že studenti učitelství často pocházejí z méně vzdělaného prostředí než jiní studenti. Jejich rodiče jsou jen výjimečně vysokoškoláci (Denzler & Wolter, 2009; Herzog et al., 2007). Řada mezinárodních studií ukazuje, že ve vztahu k volbě učitelského povolání hraje roli především vnitřní motivace, například přání „pracovat s dětmi a mládeží“ a „mít vliv na mladé lidi“ (Denzler & Wolter, 2009; Malmberg, 2008; Richardson & Watt, 2005; Watt & Richardson, 2008; Woolfolk Hoy, 2008).

Watt a Richardson (2008) identifikovali tři typy začínajících učitelů: 1) „velmi angažované vytrvalce“, kteří jsou odhodláni učit a setrvat v učitelské profesi díky svému nadšení pro práci s dětmi a mládeží (46 %); 2) „angažované přeběhlíky“, kteří hodlají nějakou dobu učit, potom se věnovat jinému zaměstnání s možností vrátit se k vyučování coby „záložní kariéře“ (56 %); a 3) „málo angažované útekáře“, pro něž je jejich kariéra zklamáním a kteří se stavějí negativně k požadavkům, jež na ně učitelství klade.

Ačkoli genderové rozdíly jsou malé, učitelé-muži vykazují vyšší stupeň vnější motivace než učitelky-ženy (Herzog et al., 2007; Malmberg, 2008). Pro muže bývá učitelství často druhou či třetí možností z více alternativ, jimž se z nějakého důvodu nemohli věnovat (Mulholland & Hansen, 2003; Keck

Frei, Berweger, Denzler, Bieri Buschor, & Kappler, 2012). Ve Švýcarsku se v současnosti stává učiteli mnoho mužů (i žen), pro něž je učitelství druhou profesní dráhou, a to z důvodu nedostatku učitelů v posledních letech.

Metodologie výzkumu

V kvantitativní části naší studie se zabýváme otázkou, zda žáci gymnázií, kteří zamýšlejí zvolit si genderově netradiční obor studia, v průběhu dvou let u této své volby setrvají. V kvalitativní části studie sledujeme, jak jsou rozhodovací procesy ovlivňovány genderovými stereotypy, zájmy, představami o vlastních kompetencích, podporou ze strany rodičů a učitelů, vnímáním rolových vzorů, stejně jako očekávanými úspěchy ve studiu a v budoucím povolání.

Výzkumné otázky, které si klademe, jsou následující:

- Jaká je míra setrvání mladých mužů a žen volících netradiční kariérovou dráhu u této volby v době přechodu z gymnázia na vysokou školu ve srovnání s ostatními studenty?
- Jak ženy studující přírodovědné a technické obory a muži studující učitelství zpětně pohlízejí na proces volby vlastní kariéerní dráhy?

Při hledání odpovědí na tyto otázky jsme použily smíšený design (Creswell, 2010; Tashakkori & Teddlie, 2010). Výzkumný postup jsme rozložily do sekvencí, přičemž jsme začaly dvěma etapami sběru kvantitativních dat, na něž navázala etapa sběru dat kvalitativních. Celý proces ukazuje obrázek č. 1, výběr vzorků v jednotlivých fázích je popsán níže.

Obrázek č. 1: Design sekvenčního výzkumu se smíšenými metodami

Etapa 1	Etapa 2	Etapa 3	Etapa 4
Sběr kvantitativních dat (žáci gymnázia) / Analýza	Sběr kvantitativních dat (studenti VŠ o dva roky později) / Analýza	Sběr kvalitativních dat (respondenti, kteří setrvali u genderově netradiční volby) / Analýza	Souborná analýza kvantitativních i kvalitativních dat; závěrečná zpráva
		Sběr dodatečných kvalitativních dat (studenti učitelství – muži) / Analýza	
2006	2008	2009	2009–2011

Výzkumný vzorek

Kvantitativní část studie je založena na reprezentativním vzorku, který tvořilo 1460 dívek a chlapců, žáků gymnázií z devíti německy mluvících kantonů Švýcarska. Devadesát devět maturitních tříd ze třiačtyřiceti gymnázií bylo vybráno náhodně. V roce 2006, půl roku před ukončením gymnázia, jsme žákům předložily dotazník, který zjišťoval jejich volbu kariérní dráhy (etapa 1). O dva roky později, tedy v roce 2008, jsme pomocí dalšího dotazníku zjišťovaly, jakou dráhu si skutečně zvolili (etapa 2). Druhé etapy výzkumu se účastnilo 57 % (N = 627) z původního vzorku zahrnutého v etapě 1, z toho 401 žen a 226 mužů. Průměrný věk studentů byl 22 let. Třiatřicet procent z nich mělo alespoň jednoho rodiče s vysokoškolským vzděláním.

Z celkového počtu dotázaných ve druhé etapě 136 studentů studovalo technické obory a 109 učitelství. Mezi 136 studenty technických oborů bylo 48 žen. Vzorek studentů učitelství obsahoval 13 mužů. Do následného kvalitativního šetření v roce 2009 (etapa 3) jsme vybraly studentky, které v době první etapy výzkumu zamýšlely studovat technické obory, a studenty, již v době první etapy výzkumu měli úmysl stát se učiteli základních škol. S rozhovorem nakonec souhlasilo 11 studentek a 5 studentů. Ke vzorku jsme navíc dodatečně přidaly osm dalších mužů studujících učitelství, abychom získaly větší počet rozhovorů s muži.¹

Z 11 žen, které si zvolily technické obory, měly tři buď otce, nebo oba rodiče s technickým vzděláním. Pokud jde o muže, studenty učitelství, 5 ze 13 mělo buď matku učitelku, nebo otce učitele. Tabulka č. 1 ukazuje, jakou kariérní dráhu studenti plánovali v době studií na gymnáziu (etapa 1) a jejich skutečnou volbu o dva roky později (etapa 2).

Analýza dat

Dotazník (etapa 1 a etapa 2): první a druhý dotazník (etapa 1 a etapa 2) obsahoval – kromě dalších aspektů – charakteristiku studenta, rodičovské zázemí a podporu, profesní aspirace a očekávání spojená se studiem a prací. Studenti byli požádáni, aby detailně popsali svou volbu studijního oboru a také profesní aspirace formou otevřené otázky. Dále studenti obdrželi zaškrtávací seznam studijních oborů nabízených na švýcarských vysokých

¹ Je třeba poznamenat, že učitelé švýcarských základních škol jsou méně specializovaní než učitelé v ostatních zemích. Učitelé na prvním stupni (1. až 6. rok školní docházky) učí sedm předmětů (jazyky, matematiku, dějepis, přírodovědu a další tři volitelné předměty) a učitelé na druhém stupni (7. až 9. rok školní docházky) se zaměřují buďto na a) jazyky a dějepis, nebo b) matematiku a přírodopis, a dále si musejí zvolit dva předměty. Učí nejméně čtyři předměty.

školách a technických vysokých školách. Odpovědi studentů byly následně rozděleny do kategorií podle různých oborů studia (viz tabulka č. 2).

Rozhovor (etapa 3): rámcovým designem této etapy se stala zakotvená teorie. Tento přístup je definován jako komparativní analýza pro nalézání nových teoretických konceptů, nikoli k ověřování hypotéz (Corbin & Strauss, 2008; Glaser & Strauss, 1974). Rozhovory probíhaly na půdě naší univerzity a byly vedeny ženskou dotazovatelkou. Na začátku rozhovoru byla studentům položena otevřená otázka: *Jak se stalo, že jste si vybral(a) technický obor / studium učitelství?* Jelikož nás konkrétně zajímalo, jak studenti vnímají svou volbu netradiční kariérní dráhy, ptaly jsme se jich také na genderové aspekty této volby, pokud se toto téma ve vyprávěních samovolně neobjevilo. Rozhovory byly nahrávány a doslovně přepsány. Data byla následně analyzována tematicky za spolupráce výzkumného týmu s použitím strategií z metodologie zakotvené teorie. V prvním kroku (otevřené kódování) jsme analyzovaly a porovnávaly data (rozdělená do malých jednotek) s ohledem na rozdíly a podobnosti, abychom dokázaly určit témata a koncepty. Ve druhém kroku (axiální kódování) jsme použily otázky, které zjišťovaly, proč, jak a co se s daty stalo, abychom provázaly koncepty s možnými příčinami (z pohledu studentů), kontexty, interakcemi v průběhu času a také strategiemi a důsledky (Corbin & Strauss, 2008). To nám pomohlo uspořádat koncepty do abstraktnějších kategorií a vytvořit spojnice mezi různými kategoriemi. Ve třetím kroku (selektivní kódování) jsme dále analyzovaly kategorie, abychom mohly vybrat základní kategorii, kolem níž mohly být uskupeny hlavní kategorie.

Výsledky výzkumu

Setrvání u původní volby během přechodu z gymnázia na vysokou školu

Longitudinální studie nám umožňuje analyzovat míru vytrvalosti žáků gymnázií (viz tabulka č. 1, kde jsou jednotlivé řádky seřazeny dle třetího sloupce). Tedy 11 % ze 627 žáků vyjádřilo záměr studovat strojírenství a technické vědy, 12 % přírodní vědy a 14 % projevilo zájem o učitelství. Tyto skupiny jsou relativně malé ve srovnání s jinými obory.

Tabulka č. 1: **Záměr a skutečná volba studijního oboru na univerzitě**

Studijní obor	Zamýšlený obor v době etapy 1		Obor studovaný v době etapy 2	
	N	v % (sloupec)	N	v % (sloupec)
Strojénství a technické vědy	71	11	42	59
Medicína a farmacie	73	12	42	58
Učitelství	86	14	49	57
Přírodní vědy	72	12	40	55
Ekonomie	54	9	27	50
Právo	45	7	22	49
Sociální a humanitní obory	154	25	44	29
Pečovatelsví, zdravotvída a kınantropologie	40	6	11	27
Umění	32	5	8	25
Celkem	627	100	285	46

Dva roky od ukončení gymnázia 57 % respondentů, kteří zamýšleli stát se učiteli, a 55 % (přírodní vědy), resp. 59 % (strojénství a technické obory) těch, kteří plánovali studovat obor technického zaměření, svůj záměr realizovalo. Respondenti, kteří měli v úmyslu studovat medicínu a farmacii (58 %), ekonomii (50 %) a právo (49 %), vykazují podobnou míru setrvání u původní volby. Nicméně respondenti se zájmem o sociální a humanitní obory (29 %), pečovatelsví (27 %) a umění (25 %) mají **menší míru setrvání** u původní volby než ostatní. Ženy a muži se zájmem o netradiční profese vykazují dokonce **vyšší míru setrvání** než celkový vzorek žáků gymnázií, jak ukazuje tabulka č. 2.

Tabulka č. 2: **Ženy v technických oborech a muži v učitelství: záměr a skutečná volba**

Studijní obor		Celkem (žen/mužů)		Obor studovaný v době etapy 2	
		N	v %	N	v %
Ženy	Přírodní vědy	26	6 %	16	62 %
Ženy	Strojénství a technické obory	24	6 %	16	67 %
Muži	Učitelství	9	4 %	6	67 %

Dále lze vysledovat výrazný přísun osob zvenčí do těchto oborů. Za dva roky od ukončení gymnázia zahrnuje vzorek třinácti mužů studujících učitelství také sedm studentů, kteří měli původně jiné záměry: pět z nich zamýšlelo studovat přírodní vědy a dva umělecké obory. Pokud jde o ženy studující technické obory, své plány změnilo šest z nich: tři původně zamýšlely studovat

společenské vědy a humanitní obory, jedna uvažovala o medicíně či farmacii a dvě plánovaly studovat pečovatelství, zdravotědu a kinantropologii. Tři ženy, které původně zamýšlely studovat přírodní vědy, přešly k technickým vědám.

Jak studenti zpětně poblížejí na proces volby profesní dráhy

Abychom lépe porozuměly procesům při volbě kariérní dráhy, provedly jsme rozhovory se 13 muži, kteří se chtěli stát učiteli, a 11 ženami studujícími technické obory. Ukázalo se, že pro jejich volbu bylo významných následujících šest faktorů:

1) Výběr studijního oboru a profesní volba. Volba studia může být buďto provázána s momentálními kariérními aspiracemi, nebo se může omezovat na prostý výběr studijního oboru. Výsledky plynoucí z rozhovorů odhalují rozdíly mezi muži studujícími učitelství a ženami v technických oborech: ženy upřednostňují takový studijní obor, který jim nabízí možnost rozvíjet zájem o vědu a technologie. Přesto jejich kariérní plány zůstávají nejasné. Z tohoto důvodu lze jejich rozhodnutí zvolit si technický obor vnímat jako výběr oboru spíše než volbu budoucí profese. Slovy jedné studentky:

Informační technologie souvisejí s mnohými zaměstnáními, která se mi líbí. ... Pak mě napadlo, že když budu studovat IT, budu mít spoustu příležitostí a specializovat se můžu později.

(přepis C, řádky 24–28)

Naproti tomu muži studující učitelství zdůrazňují, že jde o volbu budoucí profese. Jeden z nich to shrnul takto:

Vlastně jde o profesní volbu. Jedním z důvodů může být fakt, že [po ukončení studia učitelství] budu moct říkat, že jsem učitel.

(přepis F, řádky 454–457)

Je důležité poznamenat, že někteří ze studentů učitelství, s nimiž byl veden rozhovor, zamýšlejí po ukončení studií učit pouze dočasně nebo na částečný úvazek. Již nyní mají v úmyslu věnovat se i jiné profesi, např. v oblasti umění. Jejich studium učitelství tedy lze chápat jako předstupeň k dalšímu vzdělávání v rámci přípravy na jinou profesi či jako prostředek k zajištění si „záložní“ kariéry.

2) Vnitřní a vnější motivační aspekty. Ženy dotázané na motivaci k volbě technického oboru ve vyprávění zdůrazňují svůj zájem o vědu a technologie. Zdá se, že stát se vědkyní je pro ně důležitým cílem. Už od útlého dětství si pěstovaly aktivní zájem o pochopení světa. Jedna studentka vypráví:

Je to [výběr studijního oboru] proto, že jsem se o ni [vědu] vždy zajímala. A dovedu si představit, že v některém z těch oborů budu pracovat. ... Protože mě to vždycky bavilo. Ano, myslím, že přírodní vědy stojí v základu spousty věcí, které se ve světě dějí. ... A vždycky jsem chtěla vědět, proč jsou věci tak, jak jsou.
(přepis H, řádky 80–88)

Naproti tomu muži studující učitelství, kteří se účastnili rozhovorů, zdůrazňují potřebu bezpečí coby důležitou příčinu jejich volby. Někteří se původně zajímali o studium umění nebo herectví, ale obávali se, že následné pracovní příležitosti budou vzácné a nejisté. Jeden student to vyjádřil takto:

Myslím, že učitelství má dlouhodobý efekt a je výhodnější než jiná studia. Je to vzdělání, po kterém můžete snadno získat práci. Když půjdete na uměleckou vysokou školu, nebudete pak třeba vědět, co dál. Mnoho studentů nenajde práci.
(přepis J, řádky 40–45)

Navíc se zdá, že někteří ze studentů učitelství podhodnocují své schopnosti. Z jejich vyprávění vyplývá, že pro úspěšnou uměleckou kariéru se nepovažují za dostatečně nadané. Nakonec se tedy rozhodnou pro kompromis stát se učiteli, protože z jejich pohledu studium učitelství trvá kratší dobu a má menší nároky než jiné obory. Dále si spojují učitelské vzdělání se silným profesním profilem a jistotou pracovních příležitostí, které jim umožní dále se vzdělávat v oblasti, již si původně netroufli zvolit.

3) Rodiče a jejich podpora a zájem. Ze zjištění vyplývá, že rodičovská podpora hraje v procesu kariérní volby důležitou roli. Ženy studující přírodovědné a technické obory v rozhovorech popisují, jak jim rodiče vždy dokázali zajistit prostředí stimulující jejich vzdělávání. Můžeme se jen domnívat, že to v dětech vypěstovalo vnitřní potřebu získávat nové vědomosti a zkoumat jevy z oblasti přírodních věd a technologií. Některé studentky se svými rodiči debatovaly o environmentálních otázkách, další pak byly podarovány mikroskopem či vědeckými časopisy pro děti. Rodiče nabádali své dcery k volbě vzdělávací dráhy podle toho, co je zajímá:

Podporovali mě, když jsem si vybrala přírodovědu ... protože mě vždycky ve všem podporovali. ... Kdybych chtěla studovat matematiku, tak jsem mohla.
(přepis C, řádky 265–269)

Muži studující učitelství také popisují, že se jim dostalo podpory od rodičů: rodiče silně podporovali názor svých synů, že se hodí pro učitelskou profesi. Odpovědi v rozhovorech ukazují, že rodiče rovněž považují za důležité množství volných pracovních míst v oblasti učitelství. Zdá se, že nejen studenti,

ale také jejich rodiče kladou důraz na význam jistot, které toto povolání provází. Jeden student, který nejprve zamýšlel studovat hudbu, ale rozmyslel si to po kritické zpětné vazbě od otce, vypráví:

Oni [rodiče] si myslí, že učitelství je dobrá profese ... s touto volbou povolání se smířili lépe než s mou touhou studovat hudbu, což můj otec vůbec nepodporoval ... Vyděsil to takto: „Být hudebníkem není snová kariéra, pokud jde o peníze.“
(přepis D, řádky 305–311)

Naše zjištění ukazují, že jak ženy v technických oborech, tak muži studující učitelství byli vždy vedeni svými rodiči, ačkoli odlišným způsobem: ženy jejich rodiče obecně podporovali v zájmech, zatímco muži se především dočkali utvrzení, že se hodí k učitelské profesi a že je zde čekají pracovní příležitosti.

4) Učitelé jako vzory a nedostatek vzorů v technických oborech. Muži v rozhovorech zmiňují alespoň jeden vzor, který je výrazně ovlivnil při volbě učitelské profese. Svě vzory – většinou vlastní učitele – popisují jako „přísné, ale spravedlivé“. Dále někteří z nich pokračují v rodinné tradici. Povolání rodičů jim poskytuje vhled do učitelské profese. Jeden ze studentů vypověděl:

Myslím, že to [rodinná tradice] vytváří pozitivní pohled na tuto profesi. Díky rodičům jsem mohl nablédnout do zákulisí, takže jsem věděl, co práce učitele obnáší.
(přepis L, řádky 128–132)

Mnoho mužů studujících učitelství zdůrazňuje, že jim jejich vlastní učitelé posloužili jako vzory a utvrdili je v názoru, že se k této profesi hodí. Jejich učitelé jim poskytli množství příležitostí k učení, jak to popisuje jeden student:

Byl jsem jedním z těch málo žáků, kteří kladli otázky v hodinách a pomáhali ostatním lépe si zapamatovat učivo ... Od mých učitelů na střední škole jsem dostal velké množství zpětné vazby. Když jsem jim řekl, že bych se chtěl stát učitelem, řekli mi: „Je to pro tebe ta pravá práce.“ ... Také jsem svým spolužákům pomáhal připravovat se na zkoušky. ... Nakonec jsem si uvědomil, že to je pro mě ta pravá kariéra.
(přepis M, řádky 47–56)

Naopak ženy v technických oborech v rozhovorech neuvádějí žádné osobní vzory. Neznají téměř žádné ženy či muže pracující v oboru. Jen jedna žena uvedla vzory z médií, konkrétně IT specialisty a počítačové hackery. Z našich zjištění tedy můžeme vyvodit, že muži z našeho vzorku měli jasnou před-

stavu o své budoucí profesi díky vlastní zkušenosti a vzorům v bezprostředním okolí. Ženy ovšem takové vzory postrádají, což může vést k nejasným představám o zvolené profesi.

5) Podpora školy kompenzující nedostatečnou podporu rodičovskou.

Ženy i muži v rozhovorech líčí podporu, jíž se jim dostalo v kontextu školy, ačkoli tento vliv se zřejmě svou povahou liší. Ženy v technických oborech také uvádějí, že je učitelé podporovali. Rozvíjeli jejich zájem o vědu a technologii tím, že dívkám poskytli stimulující prostředí ve škole. Ze zjištění vyplývá, že možnost naučit se něco víc může sloužit jako motivační faktor, zvláště když se nedostává rodičovské podpory. Jedna žena to popisuje takto:

Na druhém stupni (v 9. třídě) jsem měla skvělého učitele, který mě silně motivoval ke studiu geologie. ... Taký mi řekl: „Vystuduj gymnázium a běž na univerzitu!“ A to mě navždy ovlivnilo.
(přepis N, řádky 478–481)

Její učitel ji motivoval, aby rozvíjela své ambice studovat technický obor, zatímco rodiče její zájem o přírodní vědy nepodporovali. Jen jedna studentka vyprávěla, že jí učitel radil, aby si ne zvolila technický obor, protože se podle něj jedná o oblast, v níž dominují muži.

6) Problematické vnímání genderu. Analýzy rozhovorů ukazují, že gender jako takový se neobjevuje jako prioritní téma. Ani muži, ani ženy v rozhovorech nevyprávěly, že by při volbě studia zohledňovali gender. Nicméně když byli studenti dotázáni na genderové otázky, objevily se rozdíly v reflexi témat souvisejících s genderem. Ženské účastnice rozhovorů měly tendenci hovořit o stereotypních přístupech k genderu a k zájmům. Kladly důraz na svůj status „exotického exempláře“ mezi muži, když upozorňovaly na příslušnost k oblastem, kde dominují muži. Navíc někdy také popisovaly, že se v dětství chovaly spíše jako kluci a od dětství si raději hrály s chlapci. Jedna studentka to vyjádřila takto:

Vždycky jsem měla spíš klučíci zájmy. Když jsem byla malá, měla jsem slabost pro armádu, což všechny překvapovalo. Tu [armádu] měli rádi jenom kluci. Taký jsem trénovala bojová umění, kde dominovali muži. I další mé oblíbené věci patřily do mužské domény, jako například matematika. Pak mě napadlo IT. Tam moc žen být nemůže. Ale jestli to zvládne jedna a jestli to zvládnou muži, pak to zvládnou taky.
(přepis C, řádky 233–239)

Rozhovory dále ukázaly, že muži studující učitelství obvykle mají dobré povědomí o problematice feminizace a vysokých nárocích kladených na učitele muže. Kladou důraz na to, jaký význam mají mužské vzory během socializačního procesu zvláště na chlapce. Dále zdůrazňují výhody plynoucí z jejich pohlaví, jako hlubší hlas, který jim může poskytnout „přirozenou autoritu“. Jeden student to popsal takto:

Podle mého názoru děti – hlavně kluci – potřebují taky mužské vzory. Nechci nikoho vylučovat, ale potřebují, aby před třídou stáli i muži. ... Mám dojem, že k mužům vyjadřují větší respekt než k ženám. Oni [muži] pro ně nezosobňují matku. Spíš zosobňují otce a mají větší autoritu než ženy.

(přepis D, řádky 506–512)

Shrnutο: zjištění z rozhovorů ukazují, že jak ženy, tak muži mají tendenci odkazovat k genderu v souvislosti s genderovými stereotypy, které provázejí ženy v technických oborech a muže v učitelství.

Diskuse

Cílem této longitudinální studie se smíšeným výzkumným designem bylo prozkoumat rozhodování mladých žen a mužů při volbě kariérové dráhy a sledovat vytrvalost jejich odhodlání věnovat se genderově netradiční kariéře v době přechodu z gymnázia na vysokou školu. Data ukazují, že velké množství mužů a žen setrvá u své volby netradiční kariéry: většina žen zamýšlejících zvolit si přírodovědný či technický obor i většina mužů usilujících o povolání učitele na prvním nebo druhém stupni si svůj záměr uvědomovala v průběhu posledních dvou let před dokončením studia na gymnáziu. Míra vytrvalosti pokračovat v tomto studiu se ve srovnání s jinými obory zdá vyšší. Lze proto vyvodit, že zájem žen o studium přírodních a technických věd ani zájem mužů o studium učitelství neklesá v době přechodu z gymnázia na univerzitu. Je ovšem nutné poznamenat, že existuje množství dokladů o klesajícím zájmu o studium technických oborů (Larose et al., 2006; Mau, 2003). Pokud jde o švýcarské studenty, pokles zájmu o vědecké obory se zřejmě odehrál v předchozích letech. Tato zjištění jsou v souladu s teorií sebeomezení a kompromisu Gottfredsonové (2002), která zdůrazňuje, že proces vyloučení z kariérních možností začíná v útlém dětství v souvislosti s genderovým a společenským zázemím jednotlivce. Preference se pak dále zužují tak, aby odpovídaly zájmům a schopnostem jednotlivce. Lze tedy vyvodit, že žáci zamýšlející zvolit si netradiční kariérovou dráhu překonali bariéry genderových stereotypů ještě před ukončením gymnázia. Kvalitativní zjištění z hloubkových rozhovorů se shodovala s těmito výsledky.

Nicméně kvalitativní část výzkumu odhalila rozdíl mezi motivací ke studiu u žen a mužů: ženské účastnice rozhovorů se často odvolávaly na vnitřní motivaci a živoucí zájem o vědu a technologie, zatímco mužští účastníci kladli důraz na vnější motivační faktory jako úvahy o pracovních jistotách. Jedno z vysvětlení těchto rozdílů lze najít v sociálním zázemí: mladí muži, učitelé, pocházejí z rodin, jejichž členové nemají vysokoškolské vzdělání, častěji než ženy v technických oborech a jejich vrstevníci obecně (Denzler & Wolter, 2009; Gilbert, 2003; Kühne, 2006). Podle teorie racionální volby jedinci s nižším socioekonomickým postavením vyhledávají povolání s nižšími náklady, vyššími šancemi uspět a co nejvyšší mírou návratnosti v příjmech (Erikson & Jonsson, 1996). Výzkum motivace učitelů k profesi dále odhalil, že muži bývají častěji motivováni zvnějšku než ženy (Herzog et al., 2007; Malmberg, 2008). Naše longitudinální zjištění ukazují, že někteří studenti učitelství si nejprve zvolili jinou profesi a teprve potom se rozhodli pro studium učitelství. Na druhou stranu odpovědi mužů v rozhovorech odhalily, že mnoho z nich se naopak rozhodlo pro jinou profesní oblast a učitelství považují za „záložní kariéru“ (Watt & Richardson, 2008).

Analýza rozhovorů dále osvětluje důležitost raných zkušeností s učením jak pro ženy v technických oborech, tak pro muže studující učitelství. Naše zjištění ukazují, že stimulující prostředí ve škole a podpora při dalším studiu těchto oborů ve studentech podněcuje zájem a ovlivňuje jejich záliby, důvěru ve vlastní schopnosti a obraz sebe sama. Tyto výsledky se shodují s předpoklady Ecclesové ohledně subjektivní hodnoty úkolu. Jen ty studentky, které připisují dostatečnou hodnotu přírodovědným oborům, mají dostatek vytrvalosti budovat v dané oblasti kariéru (Eccles, 2009). Naše zjištění rovněž naznačují, že muži potřebují mít možnost zapadnout do „učitelské role“. Jako zásadní pro přisouzení vyšší hodnoty učitelským a pedagogickým oborům než oborům jiným se zdá předpoklad, že učitelská role je v souladu s jejich identitou. Zároveň se pro rozhodovací proces jeví jako důležitá vnímaná podpora, což uvádí i teorie Lenta et al. (1994, 2002). Podpora rodičů a učitelů související s emocionálními aspekty a vyhledáváním informací může rozvíjet zájem o studijní obor. Tato podpora je zřejmě obzvláště důležitá, když dojde na zpětnou vazbu ohledně vzájemného souladu zájmů a schopností jedince a požadavků studia či konkrétního povolání. Rodičovská podpora se nicméně ukázala jako nejednoznačná. Jednou se zdá, že rodiče během procesu volby kariérní dráhy poskytovali svým dětem plnou podporu. Jindy, jako v případě některých žen v technických oborech, se zdá, že se rodiče obávají, že plány dcer povedou ke studiu s vysokými nároky. Ovšem nejednoznačnost podpory rodičů může vynahradit podpora učitelů.

Poměrně překvapivé bylo, že v rozhovorech nebyly zmíněny téměř žádné bariéry. To je v rozporu s jinými studii, které zdůrazňují, že například důležité osobnosti z okolí, které se vyjadřují o genderových stereotypch,

mohou mládež odradit od volby netradičního povolání (Jacobs, 1989; Kessels, 2005; Phipps, 2007). Obecně studenti témata a úvahy související s genderem nezmínili coby relevantní pro svoji volbu. Nicméně genderové stereotypy se ve vyprávěních studentů objevily, když byli otevřeněji dotázáni na roli genderu. Odpovědi ženských i mužských účastníků rozhovorů ukazují, že studenti si jsou plně vědomi debaty ohledně netradičních povolání. Zatímco ženy poukazují na ekonomickou debatu o nedostatku žen i mužů v technických oborech obecně, muži poukazují na vysoké hodnocení jejich postavení na trhu práce a blahodárné působení mužských učitelů pramenící z nedostatku mužských vzorů. Jak ženy, tak muži měli tendenci snižovat hodnotu stereotypního ženského chování, což lze interpretovat jako konflikt účastníků s tím, jak jejich okolí vnímá učitelství coby typicky ženské území a technické obory coby převážně mužskou pracovní doménu (Nosek et al., 2002; Schmader, 2002).

Tato studie má nejméně dva limity. Zaprvé, velikost vzorku byla malá v důsledku obecně nízkého počtu žáků gymnázií ve Švýcarsku. Jen 57 % studentů v druhé etapě šetření uvedlo, který obor si skutečně vybrali, což vedlo k několika limitům. Výsledky proto nemusejí být spolehlivě zobecnitelné i na ostatní studenty, ačkoli poměr žen ve vzorku představuje přesné zastoupení ženských studentek různých oborů na švýcarských vysokých školách (BFS, 2008). Multivariační analýzy bohužel nebyly možné, neboť vzorek byl příliš malý. Zadruhé, neproběhly žádné rozhovory s mužskými studenty technických oborů a ženskými studentkami učitelství, ani jsme se na proces rozhodování netázaly studentů jiných oborů. Z tohoto důvodu nebylo možné srovnání mužů a žen z různých oborů.

Závěry a praktické důsledky

Naše zjištění ukazují, že kariérové rozhodování je součástí dlouhodobého procesu socializace, jenž začíná v útlém dětství. V souladu s Korpershoekovou a jejími kolegy (2011) docházíme k závěru, že je třeba se zabývat zájmy, představami o vlastních kompetencích a kariérových plánech mladších žáků ještě předtím, než si zvolí různé studijní profily na gymnáziu. Na realizovaný výzkum proto chceme navázat další studií zaměřenou na názory mladších žáků na genderově netradiční profese a jejich zájmy, vnímání vlastních kompetencí, genderové stereotypy, pojetí vlastní genderové identity, mínění o vlastní osobě, vnímání prestiže genderově netradičních povolání. Chceme rovněž zkoumat, jak s uvedenými proměnnými souvisí (rané) zkušenosti s učním, vnímaná podpora okolí a případná poradenská pomoc.

Zjištění naší studie také potvrzují potřebu intervencí do vzdělávání. Vyplyvá z ní, že podpora dětí a mládeže v dosahování profesních cílů v netradiční oblasti je zřejmě velmi důležitá. Můžeme vyvodit závěr, že klíčové je

podnítit u dívek a chlapců zájem o přírodní vědy či učitelství co nejdříve. Prvotní zkušenosti se školním prostředím by měly být úzce svázány s možnou předpojatostí dívek i chlapců vůči profesním oblastem, k nimž se váží genderové stereotypy, tak aby tyto genderové stereotypy byly reflektovány. Dále by k omezení genderových stereotypů mohla přispět prezentace generově netradičních vzorů. Intervence by se tudíž neměla zaměřit jen na jednotlivce, ale také na podporu rodičů, učitelů i poradců a administrativní plánování programů pro podporu žen a mužů v netradičních profesích. Konečně je důležité poznamenat, že je zde dlouhá tradice segregace pracovníků podle pohlaví. Potřebná je tedy také intervence vůči institucionálním mechanismům ve smyslu uznání a prestiže připisované „mužským“ a „ženským“ (profesním) aktivitám.

Literatura

- BROWN, S. D., TRAMAYNE, S., HOXHA, D., & TELANDER, K. (2008). Social cognitive predictors of college students' academic performance and persistence: A meta-analytic path analysis. *Journal of Vocational Behavior*, 72(3), 298–308.
- Bundesamt für Statistik (BFS) (2008). *Ausbildung in Naturwissenschaften, Mathematik und Technik in der Schweiz. Eine statistische Analyse*. Neuchâtel: BFS. Retrieved October 8, 2012, from <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/news/publikationen.html?publicationID=3133>
- Bundesamt für Statistik (BFS) (2012). *Bildungsindikatoren – Bildungssystem Schweiz – Abschlüsse und Kompetenzen*. Retrieved October 8, 2012, from <http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/15/17/blank/01.set.4085.html>
- CHAN, A. K. (2011). Feminising and masculinising primary teaching: a critical examination of the interpretative frameworks of male primary school principals in Hong Kong. *Gender and Education*, 23(6), 745–759.
- CHHIN, C. S., BLEEKER, M., & JACOBS, J. (2008). Gender-typed occupational choices: The long-term impact of parents' beliefs and expectations. In H. M. G. Watt & J. S. Eccles (Eds.), *Gender and occupational outcomes. Longitudinal assessments of individual, social and cultural influences* (s. 215–234). Washington D.C.: American Psychological Association.
- CORBIN, J., & STRAUSS, A. L. (2008). *Basics of qualitative research*. Los Angeles: Sage.
- CRESWELL, J. W. (2010). Mapping the developing landscape of mixed methods research. In A. Tashakkori & C. Teddlie (Eds.), *Handbook of mixed methods in social & behavioral research* (s. 45–68). London: Sage.
- DENZLER, S., & WOLTER, S. C. (2009). Sorting into teacher education: how the institutional setting matters. *Cambridge Journal of Education*, 39(4), 423–441.
- ECCLES, J. S. (2005). Subjective task value and the Eccles et al. model of achievement-related choices. In A. J. Elliot & C. S. Dweck (Eds.), *Handbook of competence and motivation* (s. 105–121). London: The Guilford Press.
- ECCLES, J. S. (2009). Who am I and what am I going to do with my life? Personal and collective identities as motivators of action. *Educational Psychologist*, 44(2), 78–89.
- Education at a glance 2009: OECD indicators*. (2009). Paris: OECD.
- ERIKSON, R., & JONSSON, J. O. (1996). *Can education be equalized? The Swedish case in comparative perspective*. Boulder: Westview Press.

- ERZBERGER, C., & KELLE, U. (2003). Making inferences in mixed methods: The rules of integration. In C. Teddlie & A. Tashakkori (Eds.), *Handbook of mixed methods in social and behavioral sciences* (s. 3–50). Thousand Oaks, CA: Sage.
- GILBERT, A.-F. (2003). Etudiantes débutantes dans une filière technique: entre revendication d'égalité et expériences d'inégalité. In M. Merz, F. Crettaz de Roten, A.-F. Gilbert, & J.-P. Leresche (Eds.), *Science et technique: l'enjeu du genre* (s. 109–130). Lausanne: Observatoire EPFL Science, Politique et Société.
- GLASER, B. G., & STRAUSS, A. L. (1974). *The discovery of grounded theory*. Chicago: Aldine Publishing.
- GOTTFREDSON, L. S. (1981). Circumscription and Compromise: A Developmental Theory of Occupational Aspirations. *Journal of Counseling Psychology (Monograph)*, 28(6), 545–579.
- GOTTFREDSON, L. S. (2002). Gottfredson's theory of circumscription, compromise and self-creation. In D. Brown (Ed.), *Career choice and development* (s. 85–148). San Francisco: Jossey-Bass.
- HAYWOOD, C., POPOVICIU, L., & MAC an GHAILL, M. (2005). Feminisation and schooling: Re-masculinisation, gendered reflexivity and boyness. *Irish Journal of Sociology*, 14(2), 193–212.
- HERZOG, W., HERZOG, S., BRUNNER, A., & MÜLLER, H. P. (2007). *Einmal Lehrer, immer Lehrer?* Bern: Haupt.
- JACOBS, J. E. (1989). *Revolving doors. Sex segregation and women's careers*. Stanford: Stanford University Press.
- JACOBS, J., CHHIN, C., & BLEEKER, M. (2006). Enduring links: Parents' expectations and their young adult children's gender-typed occupational choices. *Educational Research and Evaluation*, 12(4), 395–407.
- KECK FREI, A., BERWEGER, S., DENZLER, S., BIERI BUSCHOR, C., & KAPPLER, C. (in print). Wer selektioniert sich in die Ausbildung zur Sekundarlehrperson? Studienwahl vor dem Hintergrund sozialer Herkunft, pädagogischer Interessen und fachlicher Orientierung. *Schweizerische Zeitschrift für Bildungsforschung*, 3.
- KESSELS, U. (2005). Fitting into the stereotype: How gender-stereotyped perceptions of prototypic peers relate to liking for school subjects. *European Journal of Psychology of Education*, 20(3), 309–323.
- KIEFER, A., & SEKAQUAPTEWA, D. (2007). Implicit stereotypes, gender identification, and math-related outcomes: A prospective study of female college students. *Psychological Science* 18(1), 13–18.
- KORPERSHOEK, H., KUYPER, H., VAN DER WERF, G., & BOSKER, R. (2011). Who succeeds in advanced mathematics and science courses? *British Educational Research Journal*, 37(3), 357–380.
- KRÜGER, H. (1995). Dominanzen im Geschlechterverhältnis: Zur Institutionalisierung von Lebensläufen. In R. Becker-Schmidt & G. Knapp (Eds.), *Das Geschlechterverhältnis als Gegenstand der Sozialwissenschaften* (s. 195–219). Frankfurt a. M.: Campus.
- KÜHNE, S. (2006). Das soziale Rekrutierungsfeld der Lehrer. Empirische Befunde zur schichtspezifischen Selektivität in akademischen Berufspositionen. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 9(4), 617–631.
- LAROSE, S., RATELLE, C. F., GUAY, F., SENÉCAL, C., & HARVEY, M. (2006). Trajectories of science self-efficacy beliefs during the college transition and academic and vocational adjustment in science and technology programs. *Educational Research and Evaluation*, 12(4), 373–393.

- LENT, R. W., BROWN, S. D., & HACKETT, G. (2002). Social cognitive career theory. In D. Brown & Associates (Eds.), *Career choice and development* (s. 255–311). San Francisco: Jossey-Bass.
- LENT, R. W., BROWN, S. D., & HACKETT, G. (1994). Toward a unifying social cognitive theory of career and academic interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79–122.
- LENT, R. W., BROWN, S. D., SHEU, H.-B., SCHMIDT, J., BRENNER, B. R., & GLOSTER, C. S. (2005). Social cognitive predictors of academic interests and goals in engineering. *Journal of Counseling Psychology*, 52(1), 84–92.
- MALMBERG, L. E. (2008). Student teachers' achievement goal orientations during teacher studies: Antecedents, correlates and outcomes. *Learning and Instruction*, 18(5), 438–452.
- MARINI, M. M., & BRINTON, M. C. (1984). Sex typing in occupational socialization. In B. Reskin (Ed.), *Sex segregation in the workplace: Trends, explanations, remedies* (s. 192–232). Washington D.C.: National Academy of Sciences.
- MAU, W.-C. (2003). Factors that influence persistence in science and engineering career aspirations. *The Career Development Quarterly*, 51(3), 234–243.
- MILLS, M., MARTINO, W., & LINGARD, B. (2004). Attracting, recruiting and retaining male teachers: Policy issues in the male teacher debate. *British Journal of Sociology and Education*, 25(3), 355–369.
- MULHOLLAND, J., & HANSEN, P. (2003). Men who become primary school teacher: an early portrait. *Asia-Pacific Journal of Teacher Education*, 31(3), 213–224.
- NOSEK, B. A., BANAJI, M. R., & GREENWALD, A. G. (2002). Math = male, me = female, therefore math \neq me. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(1), 44–59.
- PACKARD, B. W.-L., & NGUYEN, D. (2003). Science career-related possible selves of adolescent girls: A longitudinal study. *Journal of Career Development*, 29(4), 251–263.
- PHIPPS, A. (2007). Re-inscribing gender binaries: Deconstructing the dominant discourse around women's equality in science, engineering, and technology. *The Sociological Review*, 55(4), 768–787.
- RICHARDSON, P. W., & WATT, H. M. G. (2005). "I've decided to become a teacher": influences on career change. *Teaching and Teacher Education*, 21(5), 475–489.
- ROTHLAND, M. (2011). Wer entscheidet sich für den Lehrerberuf? In E. B. Terhart & M. Rothland (Eds.), *Handbuch der Forschung zum Lehrerberuf* (s. 243–267). Münster: Waxmann.
- SCHMADER, T. (2002). Gender identification moderates stereotype threat effects on women's math performance. *Journal of Experimental Social Psychology*, 38(2), 194–201.
- SEYMOUR, E. (1995). The loss of women from science, mathematics, and engineering undergraduate majors: An explanatory account. *Science Education*, 79(4), 437–473.
- TASHAKKORI, A., & TEDDLIE, C. (2010). *Mixed methods in social & behavioral research*. Los Angeles: Sage.
- VanLEUVAN, P. (2004). Young women's science/mathematics career goals from seventh grade to high school graduation. *The Journal of Educational Research*, 97(5), 248–267.
- WATT, H. M. G., & ECCLES, J. S. (2006). Preface to the special issue. *Educational Research and Evaluation*, 12(4), 295–296.
- WATT, H. M. G., & ECCLES, J. S. (2008). *Gender and occupational outcomes. Longitudinal assessments of individual, social, and cultural influences*. Washington: APA.
- WATT, H. M. G., & RICHARDSON, P. W. (2008). Motivations, perceptions, and aspirations concerning teaching as a career for different types of beginning teachers. *Learning and Instruction*, 18(5), 408–428.

WOOLFOLK HOY, A. (2008). What motivates teachers? Important work on a complex question. *Learning and Instruction*, 18(5), 492–498.

O autorkách

Prof. Dr. CHRISTINE BIERI BUSCHOR přednáší pedagogickou psychologii na Pedagogické univerzitě v Curychu. Výzkumně se zabývá problematikou hodnocení kompetencí učitelů, kariérním rozhodováním a dovednostmi vedoucích pracovníků. Vede výzkumnou skupinu věnující se profesnímu rozvoji. Momentálně hostuje na Pedagogické fakultě na Univerzitě v Novém Jižním Walesu.

Kontakt: christine.bieri@phzh.ch

Dr. SIMONE BERWEGER vyučuje na Pedagogické univerzitě v Curychu, kde se zaměřuje na témata kariérní volby. Rovněž se zabývá genderovými otázkami a problematikou stereotypů v kariérové volbě.

Kontakt: simone.berweger@phzh.ch

Dr. CHRISTA KAPPLER vyučuje na Pedagogické univerzitě v Curychu. Zaměřuje se na problematiku profesionalizace a rozvoj expertních kompetencí pracovníků.

Kontakt: christa.kappler@phzh.ch

Dr. ANDREA KECK přednáší na Pedagogické univerzitě v Curychu. Zabývá se výzkumem školy jako organizace a problematikou efektivity vzdělávacích organizací.

Kontakt: andrea.keck@phzh.ch

About the authors

CHRISTINE BIERI BUSCHOR lectures on of Educational Psychology at the Zurich University of Teacher Education where she has taught and conducted research on assessing teachers' competencies, career decision making, and leadership skills. She is a head of the Professional Development Research Group and is currently a visiting fellow at the School of Education at the University of New South Wales.

Contact address: christine.bieri@phzh.ch

SIMONE BERWEGER works at the Zurich University of Teacher Education, where she specialises in career decision-making, gender and stereotypes in career choice.

Contact address: simone.berweger@phzh.ch

CHRISTA KAPPLER teaches at the Institute for Teacher Education at the Zurich University of Teacher Education. Her research interests are professionalisation and the development of expert competencies.

Contact address: christa.kappler@phzh.ch

ANDREA KECK is an associate professor at the Zurich University of Teacher Education. She conducts research on school as an organisation and the evaluation of educational organisations.

Contact address: andrea.keck@phzh.ch